

JURIJ KOVIČ

Metamorfoze srca

Čeprav se bom v tem kratkem zapisu skušal držati pravil igre, ki veljajo za rubriko V žarišču in se osredotočil predvsem na Torkarjevo zadnjo zbirko *Maurice večera*, bi rad vsaj omenil, da je mogoče njeno vrednost ustrezno dojeti le v kontekstu avtorjevega celotnega pesniškega dela. Torkarjev opus, kot je poudaril urednik njegove zadnje zbirke, še vedno čaka na sistematično analizo, strokovno selekcijo in resno kritično izdajo. Morda se bo izkazalo, da je k dvema nespornima vrhovoma njegove poezije, pretresljivim *Jetniškim sonetom* in epski *Baladi o smehu*, treba prišteti tudi posamezne lirične bisere iz zadnjih dveh zbirk s precej podobno tematiko bridke izkušnje starosti, strahu pred bližino smrti, neizbrisnih spominov in pritrjevanja življenju, kar odražata tudi njuna programsko sorodna naslova: *Oseka bivanja – večerne pesmi* in *Maurice večera*.

Zasuk k liričnosti, pristnosti, intimnosti, ki ga na oblikovni in zvočni ravni spremlja in intonira svobodni verz, je po družbeno kritičnih in ironičnih pesmih, ki jih tudi v zadnji zbirki ne manjka in so v estetskem smislu šibkejši pol zbirke, obenem tudi premik v večjo globino. Ko se spopada s prividi, bližino in vonjem Morane ali ko v lepoti mavric na nebu prepozna simbol redkih, a dragocenih trenutkov sreče tudi v starosti, se pesnik osvobodi obsojajočega odnosa do sveta, s katerim so obremenjene nekatere njegove pesmi. To se mu posreči predvsem v ciklusu *Ledene rože*, delno pa tudi v ciklusu *Metamorfoze srca* in *Vonj morane*, kjer zapusti varno zavetje razuma, udobje sonetne forme in ščit in meč ironije ter se preda čutenju, ali kot bi rekli danes mladi, ki skoraj ne znajo ali nočejo več povedati slovenskega stavka brez klanjanja angleščini, feelingu. Torkarja boli, da je naša beseda postala tako malo vredna: »Zgubili smo, zgubili našo smo besedo, / domačo, govorjeno, tiskano besedo.« Beseda in molk sta eni temeljnih polarnih dvojic, okrog katerih se razporejajo pesmi v tej zbirki. Beseda, pa naj bo še tako slabo razumljena, kot se še posebej za pesniško tako rado dogaja, je Torkarju sinonim za svobodo, odkritost, pogum, »iškarjotski molk« pa je izenačen z zločinom, in zanj najde same negativne oznake: kramarski, požrešni, grenki, žalostni, boleči. Vendar se pesnik tudi v svobodnem verzu ne zadovolji s preprostim, »proznim« izražanjem misli, idej ali občutij, temveč enako pozornost kot vsebini posveča tudi obliki, kar jasno razkrije že površna formalna analiza. Osnovna značilnost njegovega pisanja v tem pogledu je, da poleg »čistih« oblik pogosto uporablja tudi »mešane«; tako na primer sonete včasih podaljša za nekaj verzov, svobodni verz pa ritmizira in

vanj vpleta rime in druge zvočne efekte. Beseda, ki mu je v sonetih predvsem nosilka misli in del stavka, se v svobodnem verz u osamosvoji, marsikdaj se ista beseda ponavlja, ponekod v vsakem verz u (*»Koščeni so dihi, koščeno ležanje, koščena je tema«*), ponekod v vsakem drugem verz u (*»V mojih prsih / radostno srce / v mojih prsih / zmedeno srce / v mojih prsih šepasto srce«*) ali na koncu vsakega verza (*»Rdeč je mrak in veter je rdeč in dež – rdeč, / oblaki so rdeči, strele blisk in grom – rdeč, / jutranja zarja je rdeča, sonca sij – rdeč«*) ali kot stalni pripev (*»O, glasno šepetanje hrepenenja ... / ljudje so gluhi, / O, molovsko zveneči upi ... / ljudje so gluhi.«*).

V zbirki *Maurice večera* je torej mogoče najti pravo zakladnico preprostih, a učinkovitih pesniških postopkov in načinov, kako v svobodnem verz u vendarle ohraniti neki red. Ker sem trdno prepričan, da bo poezija, ki je preigrala že obe skrajni možnosti, tako klasične forme kot povsem svobodni verz, v svojem glavnem toku še bolj kot doslej krenila prav v tej smeri kombinacije urejenosti in neurejenosti, ki omogoča tudi najbogatejše pomensko in čustveno niansiranje, je Torkarjevo pesništvo vsaj v tem smislu povsem v skladu s silnicami sodobne poezije.

Seveda pa ne gre prezreti tudi tistih njegovih pesmi, ki imajo za izhodišče bolj klasične oblike, zlasti sonet, in ki tematsko ustrezajo predvsem duhoviti, iskri in ironični pesnikovi misli. Torkar seveda zna napisati brezhiben »pravilen« sonet. Podaljšani soneti, ki prevladujejo v tej zbirki, pa so, kot vse kaže, zelo kočljiva oblika, s katero nimajo posebne sreče tudi nekateri drugi avtorji, čeprav so »dodatki« ponekod povsem na mestu. Morda pa se moramo na takšne »mešane« oblike, čeprav jih teoretično sprejemamo, v praksi šele navaditi. Kljub temu se mi zdi, da je mogoče formulirati naslednje estetsko pravilo ali vsaj hipotezo: prepričljivejše so oblike, ki nastajajo z »vnašanjem reda« v svobodni verz kot z »opuščanjem urejenosti« v standardnih oblikah, tudi če gre pri tem najbrž le za subjektivni občutek bralca: v prvem primeru namreč »dobi« v estetskem smislu »več«, kot je pričakoval, v drugem »manj«.

Če se od formalne analize še enkrat vrnemo k tematiki pesmi, potem ko smo že opazili kontrast med lirično-občutenjskim in ironično-razumskim polom Torkarjeve poezije, ki se na ravni oblike zrcali v razponu med »delno urejenim svobodnim verzom« in »delno neurejenimi vezanimi oblikami«, naletimo na prav tako širok razpon pesniških sredstev in elementov, od katerih posebej omenimo le nekatere. Pesniško najučinkovitejša je *pravljčnost*, ki se kaže na primer v poosebljanju smrti, duhovito imenovane Morana; mnoge pesmi govore o *prividih*, na primer, ko v sanjah oživijo podobe na Daumierjevi sliki Gluhci, bralca pritegne tudi *dramatičnost*, ki se kaže v tem, da so nekatere pesmi napisane kot dvogovori (*»Rodil sem leta se 13 – zato ne tri / trinajst te let po mene naj ne bo!! – / No prav, trinajst, prismoda, naj ti bo!«*): tu je še donkihotski protest proti sedanjemu brezdušnemu času računalnikov (*»Mižati nočem pod srebrnimi slapovi / razmreženega internetskega vesolja!«*) in intimnejše teme, povezane s starostjo, ki jo pokaže takšno, kot je, brez olupšav, z vsemi strahovi,

ki jih prinaša (*»Ivje lega na srce, / v grlu je zaslinjen glas, / misli hlipajo molče, / mrk je čakanja obraz ...«*).

Ljudje so v tej zbirki prikazani kot bitja, ki bežijo pred bližino in pristnimi odnosi, imenovani so gluhi, slepci, mižeča srca, karieristi, in vse dni se skrivajo za maskami (*»Ni res, da le do Pepelnice / pod maske skrivamo si lice, / vse dni se z maskami borimo / in – najbolj lastne se bojimo!«*). Čeprav takšen način življenja naposled privede v samoto, zagrenjenost in osamljenost, se ljudje ne odločijo za spremembo in se raje smilijo sami sebi (*Klošarjev mrtvi spomin*), bežijo v omamo in nezavedanje (*Vino pozabe*) ali molk (*»Ljudje molčimo, / molčimo mežnarsko o črvu v breskvi / in govorčimo samó / o njeni žametno prelepi koži«*). Takšna je pač po Torkarju človeška narava (*»Od zmeraj smeh in greh / se skrivata v ljudeh, / vsak, vsak je pisan ptič, / pol angel pol hudič!!«*). Na podlagi te premise neizogibno pride do paradoksalnega, a povsem logičnega zaključka, da je za človeka, ki zamenjuje bolečino in radost, zlo boljše od dobrega, in tako celo v najvišjem dobrem vidi najhujše zlo (*»Ni! Ni nebes – saj v njih bilo bi dolgočasno, / tam večno molijo svetniška le krdela, / zato spodbudno potrdim kristalno jasno: / Le v pekle klan fakinov družba je vesela!!«*). Človek se resnično bolj boji ljubezni kot smrti, raje ima svoje telo kot dušo; smrt je zanj dokončni dokaz, da je ločen od vsega in vseh, ljubezen pa bi pomenila izničenje njegove posebnosti in drugačnosti, zato, dokler se človek identificira s svojo podobo o sebi in ne s tem, kar je, ni zaželen.

Pomembno simbolično vlogo v kompoziciji zbirke imajo barve – bela, rdeča, siva, zelena, črna, za katere se zdi, da jih v določenem pesnikovem razpoloženju privzame ves svet (*»Pred Ničem beg je bel. Uvel pogum je bel. / In vonji beli. Bela žalost. Up je bel.«*). V sklepni pesmi, po kateri je zbirka dobila tudi naslov, pa se ta enobarvnost razpre v celoten barvni spekter (*»Vozila sva v ROŽNO deželo iz pravljice / in znova zagledal – večerne sem mavrice ...«*). To se zgodi v trenutku, ko pesnik pozabi vsako misel na preteklost in prihodnost in si dovoli biti, kot se temu reče, tukaj in zdaj in tedaj se subjektivno obarvana zaznava, ki je v bistvu projekcija razpoloženja na svet, umakne objektivnejšemu pogledu, očaranemu od lepote narave.

To je le nekaj najosnovnejših opažanj ob zbirki *Mavrice večera*, ki nikakor ne izčrpajo njenega širokega tematskega bogastva, saj bolj ko se v pesmi poglabljamo, bolj se nam odstirajo njihove skrivnosti in čari.